

КРАТКА НАУЧНА БИОГРАФИЯ НА ПРОФЕСОР ГЕОРГИ ИВАНОВ МАНЕВ (15. 01. 1884–15. 07. 1965)

Ганка Камишева

Институт по физика на твърдото тяло – БАН
e-mail: gkamish@issp.bas.bg

УВОД

През първата половина на ХХ век Георги Манев е професор по теоретична физика в Софийския университет [1]. Смяната на политическата система става повод за отстраняването му (с Указ 7, на 28 ноември 1944 година) и уволнението му (с Указ 21, на 17 януари 1945 година). По-късно бившият професор по теоретична физика получава политическа реабилитация (с Указ 55, от 15 януари 1948 година) и възможност да заема държавна служба.

Университетът обаче отказва да върне професорската титла на Георги Манев. Физико-математическият факултет на Софийския университет разглежда молбата му за възстановяване като професор на заседание на факултетния съвет. С тайно гласуване членовете на факултетния съвет дават 21 гласа против, 10 въздържали се и три положителни бюлетини. Решението на факултетния съвет не се дължи на емоционални или службогонски причини [2]. По мое мнение то се дължи на неговата научна и преподавателска дейност по теоретична физика през първата половина на ХХ век. Настоящата работа има за цел да реабилитира Георги Манев като университетски преподавател и учен в областта на теоретичната физика.

1. ЛИЧНИ ДАННИ

Рожденото име на професор Манев е Георги Иванов. Той е роден във Велико Търново, на 15 януари 1884 година (стар стил). Има щастливо детство, но през студентските си години е принуден да работи като счетоводител в Софийската градска община (15. 03. 1904–22. 09. 1905) [3, л.15]. Георги Иванов приема фамилното име Манев в същата година, когато сключва първия си брак. Министерството му известява за официалната промяна на името му от 20 юли 1910 година [4].

По-късно участва в няколко войни и е награден с ордени за храброст. Георги Иванов е войник една година (01. 09. 1906–01. 09. 1907). Той участва като лейтенант в Балканската война (02. 10. 1912–08. 08. 1913) и в Първата световна война (15. 09. 1915–09. 10. 1918). За дейността си е награден с ордени „Св. Александър“ – IV степен, и „За гражданска заслуга“ – II степен (на 12 август 1934 година).

2. ОБУЧЕНИЕ

Георги Иванов получава добро за времето си образование. В Търново той учи в начално училище от I до IV отделение и в гимназия от I до VII клас на башини разноски. Завършва реалния отдел на мъжката гимназия в Търново със свидетелство № 623, издадено на 20 юни 1901 година [4, л. 67]. Негов съученик в гимназията в Търново и в университета в София е Кирил Сеизов, който по-късно става асистент по физика.

Висшето училище в София му дава общо образование по математика и физика. Георги Иванов се записва във Физико-математическия му факултет на собствени разноски през 1901 година. Издадена му е студентска книжка (№ 270) и е записан в университетския албум под номер 959. През периода от 1901 до 1905 година слуша трийсет курса при единайсет университетски професори. Учи физика, математика, педагогика, химия и два езика (френски и немски).

Георги Иванов изучава десет физически курса: „физика (електричество, магнетизъмъ, топлина, механика, акустика и оптика)“, „практически приложения на електричеството“, „сферична астрономия“, „теоретична астрономия“, „практическа астрономия“, „небесна механика“, „астрофизика“, „метеорология“, „аналитична механика“ и „термодинамика (елементи от механическа теория на топлината)“. Те са четени от професорите Порфирий Бахметьев, Марин Бъчеваров и Спиридон Ганев.

Математическите курсове, изучавани от Георги Иванов, са единайсет: „основи на висшата математика“, „аналитична геометрия“, „проективна геометрия“, „диференциално смятане“, „дескриптивна геометрия“, „висша алгебра“, „инTEGRално смятане“, „теория на криви линии“, „висък анализ (диференциални уравнения, многократни интеграли, теория на функциите)“, „висша геометрия“, „геометрически приложения на интегралното смятане“. Те са четени от професорите Атанас Тинтеров, Антон Шоурек, Спиридон Ганев и Емануил Иванов.

Георги Иванов слуша два химически и пет педагогически курса. Химическите курсове при професор Н. Добрев са „неорганическа химия (металоиди и метали)“ и „аналитическа химия (качественъ анализъ)“. Педагогическите курсове са при професор П. Нойков: „обучение по природо-математическите науки“, „обща педагогия“, „нравствено възпитание въ средни училища“, „гимназиално обучение“, и при К. Кръстев – „университетъ и университетско образование“.

Георги Иванов се дипломира през 1905 година. Дипломата му е по специалност „математика и физика“. Явява се на осем изпитни сесии и взема успешно 25 изпита. Неговият среден успех от изпитите е 4,48 по петобалната система. Издадено му е „отпускано свидетелство (absolutorium)“ номер 3901, на 27 юли 1905 година. След като завършва Софийския университет, Георги Иванов се явява на професионален изпит за учителска правоспособност през октомври 1906 година.

3. СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ

Георги Иванов Манев специализира теоретична физика във Франция като държавен стипендиант. Това е вторият опит за подготовка на специалист по теоретична физика за университета в София. Министерството на народното просвещение отпуска първата държавна стипендия по теоретична физика на асистента Никола Стоянов. Той учи теоретична физика в Германия и във Франция две години (03. 01. 1904–16. 01. 1906). Никола Стоянов се ориентира към астрономията и се отказва от университетската кариера. Георги Манев е вторият държавен стипендиант по теоретична физика. Той е изпратен във Франция за една година със Заповед на министерството № 2568, от 11 август 1912 година. В началото на Балканската война специализацията му е прекратена със Заповед № 3124. Георги Манев се връща в България на 13 октомври 1912 година. Той продължава специализацията си по теоретична физика със Заповед № 644, от 31 септември 1913 и я завършва успешно на 1 септември 1914 година. Научен ръководител му е Н. Bouasse в Тулуса.

4. НАУЧНИ РЕЗУЛТАТИ

Професор Георги Иванов Манев предлага нова теория, наречена от него „разширенът реакционенът принципъ“. Тя е класически аналог на теорията на относителността. Охарактеризира я като „субстанциална динамична теория за материята и енергията“ [5] и я сравнява с теорията на Айнщайн. Смята, че и двата метода се базират на едни и същи хипотези. По думите на Манев теорията на относителността е структурна, кинетична теория, която е по-добрият математически метод. Неговата теория обаче я превъзхожда [6], защото е по-близка до физическата реалност.

Георги Манев прилага своята теория за решаването на множество проблеми. Със своя нов теоретичен метод той описва „отклонението на лъчите във гравитационно поле“, „отместването на спектралните линии“, „отклонението на перихелия на Меркурий“, „космологичния проблемъ“, „опита на Майклсонъ“. Темите, които разработва, са: „гравитацията и реакционния принципъ“, „космологичната проблема и реакционния принципъ“, „заместване на релативния принципъ съ разширения реакционенъ принципъ“, „електромагнитно разглеждане на гравитацията“, „масата на енергията и електричния товаръ на земята“, „линейния елементъ ds и енергията на общата релативна теория“, „още за масата на енергията и електричния товаръ на земята“, „принось към гравитацията“, „субстанциално разглеждане на гравитацията“, „върху фактора λ на новите космологични теории“, „принципът за най-малкото действие и релативната теория“, „върху ефектите на релативната теория“, „върху геометричния характеръ на общата релативна теория“, „върху релативната квантова вълнова механика“.

5. ПРЕПОДАВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Професор Георги Манев е първият университетски преподавател по теоретична физика в България. Той създава Катедрата по теоретична физика при Физико-математическия факултет на Софийския университет и въвежда два общи и четири специални курса в областта на теоретичната физика от 1921 до 1944 година. Първоначално общият курс се нарича „*Математическа физика*“ и включва „*Механика и теория на еластичността*“, „*Термодинамика*“, „*Теория на електричеството и оптика*“ от 1921–1922 до 1924–1925 академична година. Курсът е четирисеместриален. Той е преименуван в „*Теоретична физика*“ от учебната 1925–1926 година. Тематичният обхват на курса е същият. Вторият въведен от него курс е „*Векторно смятане*“. От 1935 година за кратко курсът е наречен „*Векторно и тензорно смятане*“. Георги Манев чете на студентите от специалностите физика и математика специални курсове по „*Теория на относителността*“, „*Статистическа механика*“, „*Квантова теория*“ и „*Електронна теория*“.

6. ОРГАНИЗАТОР

Като организатор професор Георги Манев има богат административен опит. Той е два пъти декан на Физико-математическия факултет (1926–1927 и 1930–1931), ректор на Софийския университет (1936–1937) и министър в 54-то правителство на Георги Кьосеванов [7]. Професор Георги Манев е назначен за министър на народното просвещение с Указ № 25, на 24 януари 1938 година [8]. Той остава на този пост по-малко от година. Напуска министерското кресло с Указ № 167, на 14 ноември 1938 година [9]. Дейността му като министър е много активна. Той отваря Държавно-стопанския отдел към Юридическия факултет на университета. Намира средства за нова сграда на Физико-математическия факултет и започва изграждането на университетската печатница и книговезница. Под негово ръководство министерството въвежда нови изисквания за прием на студентите и организира първата изложба в София на немски, руски и съветски книги [10].

7. ПОПУЛЯРИЗАТОР

Професор Георги Манев популяризира теорията на относителността в българската университетска литература. Той разглежда подробно и дава обяснение на теорията на Алберт Айнщайн в 15 статии, отпечатани в Годишника на Софийския университет. Той пише популярни статии за математичната физика, теорията на Айнщайн, спектъра, нютоновите идеи и пътищата на новата физика в други български списания.

Професор Георги Манев редактира списанието на Физико-математическото дружество в продължение на 14 години (1925–1939) [11]. Заедно с Кирил Сеизов и Любомир Чакалов той е в редакционния комитет на списанието от 8 март 1925 година. Във Физико-математическото дружество е избран за председател на Комисията за физическа терминология на 15 февруари 1937 година. Изнесъл е три доклада: на заседание на Физико-

математическото дружество, посветено на електромагнитната индукция на Фарадей, на 24 януари 1932 година, на тема „*Карл Максуел*“ [12], встъпителна публична лекции в университета през 1921 година и ректорска реч на 8 декември 1936 година.

8. МЕЖДУНАРОДНА ДЕЙНОСТ

Професор Георги Манев поддържа професионални контакти с чуждестранните си колеги математици и физици. Запазена е част от кореспонденцията му с Алберт Айнщайн [13]. По искане на Нобеловия комитет номинира Патрик М. С. Блакет, който получава Нобеловата награда за 1939 година. Заедно с професорите И. Ценов и К. Попов участва във Втория конгрес на славянските математици в Прага, от 23 до 28 септември 1934 година [14].

9. КАРИЕРА

Георги Манев започва дейността си като учител по физика и математика (1905–1919). Той е „*временно новоназначен*“ учител в Разград за една година (23. 09. 1905–01. 09. 1906). В Търновската мъжка гимназия преподава физика на учениците от III до VIII клас седем години (1907–1912; 1914–1915; 1918–1919) и завежда кабинета по физика. Седмичната му натовареност намалява от 19 часа през периода (1907–1910) на 18 часа (1910–1915) и достига 17 часа седмично (1918–1919). Математика преподава на учениците от I до IV клас.

Георги Манев има трудна, но успешна 25-годишна академична кариера, която започва на 35-годишна възраст. Предложен е за асистент от уредника на Физическия институт при университета – професор Александър Христов, на 1 юли 1919 година. Избран е от факултетния съвет за асистент по опитна физика и е назначен със Заповед № 1736, на 23 юли 1919 година. Приема физическата лаборатория на 1 септември 1919 година.

Георги Манев участва в конкурса за доцент в Катедрата по математическа физика заедно с Михаил Бояджиев съгласно с Протокол № 3, на факултетния съвет, от 30 ноември 1920 година. Рецензенти на хабилитационната му работа са Александър Христов и Иван Ценов. Те дават положителни оценки за труда на Георги Манев и отхвърлят другия кандидат. Факултетният съвет го избира с Протокол № 8, на 22 март 1921 година, и той става първият доцент в Катедрата по математическа физика. Назначен е с Царски указ № 86, от 21 април 1921 година. Георги Манев става член на факултетния съвет след публичната лекция на 20 май 1921 година. Той подписва клетвен лист на 2 февруари 1922 година.

Доцент Георги Манев е единствен кандидат в конкурса за извънреден професор по теоретична физика. Рецензенти са Кирил Попов и Петър Пенчев. Професор Кирил Попов се противопоставя на избора му. В резултат на положителната рецензия на извънредния професор Петър Пенчев факултетният съвет избира Георги Манев за извънреден професор по теоретична физика на 14 април 1925 година. Той е назначен с Указ № 130, на 27 април 1925 година.

Софийският университет организира три конкурса за ръководител на Катедрата по теоретична физика през следващите 10 години (1930, 1932 и

1935). Първият конкурс за професор по теоретична физика, обявен на 23 май 1930 година, завършва неуспешно с кандидати Георги Манев и Рашко Зайков и рецензенти Кирил Попов и Никола Обрешков. Две години по-късно вторият конкурс за професор по теоретична физика с кандидати Георги Манев и Петър Върбанов и рецензенти Иван Ценов и Никола Бонев е провален с „*морални аргументи*“ на 16 март 1932 година. Успешно е избран ръководител на Катедрата по теоретична физика на третия конкурс, обявен на 29 януари 1935 година. В него участват същите рецензенти (И. Ценов и Н. Бонев) и кандидатите Георги Манев и Рашко Зайков. Факултетният съвет избира Георги Манев с Протокол № 18, на 22 юни 1935 година, и той става първият професор по теоретична физика. Назначен е с Царски указ № 44, от 13 август 1935 година.

Кариерата на професор Манев прекъсва, когато той е на шейсет години и има 38 години стаж на държавна служба.

10. ПУБЛИКАЦИИ

Професор Георги Манев е автор на 47 публикации от периода 1920–1940 година. Сред тях има 32 научни работи, 3 книги, 10 популярни статии и две рецензии. В публикационната активност на професор Георги Манев се наблюдават три пика – през 1924, 1929–1930 и 1934–1935, които съвпадат по време с участието му в конкурсите на Катедрата по теоретична физика.

Шестнайсет от научните му статии са отпечатани в „*Comptes Rendus, Paris*“ – 7, в „*Zeitschrift für Physik*“ – 4, в „*Zeitschrift für Astrophysik*“ – 2, в „*Terrestrial Magnetism und Atmospherie Electricites, Baltimore*“ – 2, и в „*Astronomische Nachrichten*“ – 1.

Професор Георги Манев спазва традицията за обогатяване на българската научна литература. По тази причина половина от научните му статии излизат на български език в Годишника на Софийския университет. В тях и в университетските му учебници „*Уводъ въ векторното смятане*“ (1934) и „*Уводъ въ теоретичната физика*“ (1938–1940) е използвана различна от съвременната терминология. Подобно на възрожденските книжовници в средата на XIX век, които пишат първите български учебници по физика, Г. Манев побългарява част от специалните термини, а в други влага различен от сега утвърдения смисъл. Това допринася за неразбирането на работите му в България.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Професор Георги Манев е пример за учен, който се държи благородно както на върха на кариерата си, така и след като е незаслужено отстранен от Софийския университет през 1944 година. За специалността физика той създава най-важната катедра в забележителен период на нейното отделяне от математиката. Тази уникална ситуация му позволява да прокара физическата гледна точка в работите си по теоретичната физика и да получи нови научни резултати. Методът на Манев, който днес се нарича „поле на Манев“, губи в

съревнованието с метода на Алберт Айнщайн. Теорията на относителността е утвърдена и популярна теория, която има много последователи сред математическата общност в Софийския университет. Тази ситуация има ужасни последици за професор Георги Манев. Тя прави условията за научна работа в университета трудни за първия ни теоретик. Той полага големи усилия и постига забележителна ефективност. Теорията на професор Георги Манев остава неразбрана и забравена до 90-те години на XX век, когато намира приложение при определяне на орбитите на космическите спътници [15].

ТАЗИ РАБОТА Е ФИНАНСИРАНА ОТ НСНИ ПО ПРОЕКТ Ф-1312.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Н. Сретенова, Академичната кариера на проф. Г. Манев (по архивни документи от български и американски източници), Наука, г. 14, 2004, кн. 4, с. 58
2. Д. Христов, Преподаватели физици във Физико-математическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ 1889–1963. Алманах с приложение *In memoriam*, ст. н. с. I ст. д-р Петър П. Райчев, 1938–2004, София, 2005, с. 8–11; с. 48.
3. ДА – София, ф. 994к, оп. 2, а. е. 288.
4. ДА – София, ф. 994к, оп. 2, а. е. 467.
5. Г. Ив. Маневъ, Заместване на релативния принцип съ разширения реакционенъ принципъ, Годишник на СУ, Физико-математически факултетъ, т. 20 (1923/4), кн. 5, с. 121–139.
6. Г. Ив. Маневъ, Субстанциално разглеждане на гравитацията, Годишникъ на СУ, Физико-математически факултетъ, т. 27 (1930/1), кн. 1, с. 355–397.
7. Министрите на България, София, изд. Св. Г. Победоносец, 1999, с. 275–276.
8. ДВ, бр. 15 – притурка, 1938.
9. ДВ, бр. 253 – притурка, 1938.
10. История на Софийския университет, София, 1988, с. 134–162.
11. Новини и съобщения изъ живота на дружеството, Списание на ФМД, г. 25, 1939, кн. 3–4, с. 135–137.
12. Дружествена хроника, Списание на ФМД, г. 18, 1933, кн. 4–5, с. 162–164.
13. М. Цветков, Проф. Г. Манев и полето на Манев, Наука, г. 14, 2004, кн. 4, с. 57.
14. Л. Чакалов, Вторият конгресъ на математиците отъ славянските страни въ Прага, Списание на ФМД, г. 20, кн. 2–3, с. 91–96.
15. M. Tsvetkov, Professor Georgi Manev – the unknown Bulgarian physicist, Proceedings Balkan Meeting of Young Astronomers 25–29 September, 2000, Belogradchik, 2001, p. 62–68.

НАУЧЕН СИМПОЗИУМ

**Развитие и разпространение
на физическите знания
в България**

Пловдив
10 май 2005